

ALEGORIZACIJA U MARIJINIM MIRAKULIMA KAO ZNAK „NOVE OSJEĆAJNOSTI” SREDNJEGA VIJEKA

IVANA DIZDAR

Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Poljička cesta 35, HR – 21 000 Split
idizdar@ffst.hr

UDK: 821.163.42-97
DOI: 10.15291/csi.4896
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 1. 4. 2025.
Prihvaćen za tisak: 27. 10. 2025.

Rad na tematsko-motivskoj i idejnoj razini analizira priče o Marijnim čudima objavljene u zbirci *Mirakuli slavne deve Marije* (Senj, 1508.). Prepoznajući alegorijska značenja pojedinih priča i zbirke kao cjeline, reinterpetiraju se mirakuli kao zasebna srednjovjekovna književna vrsta. Time se nastoji afirmirati njihova vrijednost ne samo u okviru pučke teologije i pučko-propovjedne književnosti, već i s obzirom na njihove estetske značajke te novu duhovnost i „novu osjećajnost” srednjega vijeka (termin rabi Dürriegl 2013) potencijalno zanimljivu čitateljima 21. stoljeća. Teorijsku podlogu rada sačinjavaju ponajprije spoznaje iz znanosti o književnosti, i to one koje pojašnjavaju poetičke osobine mirakula te one koje otkrivaju višeslojnost alegorije. Budući da alegorija zahvaća druge discipline, poput teologije i biblijske egzegeze, i proizlazi iz njih te da je riječ o Marijnim mirakulima, dijelom će se rad osloniti i na srednjovjekovne te suvremene crkvene dokumente i znanstvene radove o ulozi Blažene Djevice Marije u povijesti spasenja. Cilj je rada u kontekstu novoga srednjovjekovnog poimanja Boga analizirati snagu alegorije kao figure i književne vrste pokazujući da se alegorizacijom kao postupkom pridavanja alegorijskoga značenja spaja etička i estetska komponenta, pa tako ovi kratki tekstovi – dosad percipirani kao primjer naivne, zabavne i pomalo bizarne književnosti nabožnoga karaktera – pokazuju i potencijal za otkrivanje i doživljavanje lijepoga, skladnoga, slikovitoga i domišljatoga književnoumjetničkoga svijeta.

KLJUČNE RIJEČI:

alegorizacija, funkcije mirakula, nova osjećajnost, pučka književnost, srednjovjekovna poetika.

1. UVOD

Mirakuli slavne deve Marije (Senj, 1508.) najveća su glagoljska zbirka Marijinih mirakula/čuda nastala prema talijanskome predlošku *Miracoli della Gloriosa Vergine Maria*, odnosno njezinoj kraćoj inačici i kao *Il Libro del Cavaliere* (prvo izdanje: Vicenza, 1475.) (Petrović 1975: 26; Crnić Novosel i Eterović 2023: 2). Zbirka sadrži 61 mirakul (odnosno 62 jer u hrvatskome je prijevodu 43. mirakul razdijeljen na dva) koji nasljeđuje tekstove istoga tipa iz najstarije zbirke Marijinih čuda *Ivančičeva zbornika* (14. ili prva pol. 15. st.), *Petrisova zbornika* (1468.) i *Disipula* (15.–16. st.) (Fališevac 1980: 60–61; Štefanić 1969: 45; Petrović 1975: 24; Crnić Novosel i Eterović 2023: 3). Tri nepotpuna primjerka senjske zbirke u glagoljičnom izdanju dostupna su u Digitalnoj zbirci Akademijine knjižnice¹ te su se njima služile Mirjana Crnić Novosel i Ivana Eterović pri priređivanju transliterirane, latinične verzije² koja je kao primarni izvor poslužila za pisanje ovoga rada.

U radu se *Mirakuli* promatraju kao primjer angažirane književnosti u kojemu se alegorizacijom kao postupkom pridavanja alegorijskoga značenja (Stamać 1995: 256) spaja etička i estetska komponenta, što ocrtava mentalitet srednjovjekovnoga autora i čitatelja te govori o dvostrukoj funkciji ove književne vrste. Angažiranost se provodi na razini ideje s pomoću neobičnih, nekad i bizarnih motiva, ali i na razini žanra jer se cijela zbirka može čitati alegorijski te je primarna svrha mirakulâ poučiti, što je uostalom odlika svih srednjovjekovnih književnih tekstova koji imaju ponajprije društvenu ulogu i odgojnu funkciju (usp. Štefanić 1969: 3). S druge strane, uz takve tendencije mirakuli bude osjećaj za lijepo, očitujući nekoliko jezičnih funkcija u onome smislu u kojemu ih je definirao Roman Jakobson (1987): *referencijalna* funkcija koja uvažava izvanknjiževni kontekst djela (kršćanski svjetonazor srednjovjekovnoga čovjeka, složenu društveno-povijesnu zbilju s feudalnim odnosima, prodorima Turaka, pandemijom kuge, pojavom bogumila itd.), zatim *ekspresivna* ili *emotivna* funkcija koja odražava stav (objektivnoga, ali tendencioznoga) autora, *konativna* funkcija kojom se nastoji djelovati na čitatelja, pozvati na razmišljanje, identifikaciju s protagonistima te obraćenje i *poetska* funkcija vidljiva u isticanju jezika uporabom snažnih stilskih izra-

¹ Prvi primjerak R-738: <https://dizbi.hazu.hr/?pr=iiiif.v.a&id=273169>.

Drugi primjerak R-738a: <https://dizbi.hazu.hr/?pr=iiiif.v.a&id=43321>.

Treći primjerak R-738b: <https://dizbi.hazu.hr/?pr=iiiif.v.a&id=43322>.

² Knjiga je dostupna na poveznici: https://glagoljskitekstovi.ffzg.unizg.hr/digitalizirana_knjiga. Uz mirakule knjiga sadrži popratne tekstove s iscrpnim fonološkim i morfološkim opisom senjskoga izdanja. Mirjana Crnić i Nina Spicijarić Paškvan zaključuju da su mirakuli pisani čakavskim, ikavsko-ekavskim dijalektom kao osnovicom s neznatnim tragovima crkvenoslavenskoga, učenoga talijanskoga i mletačkoga jezika (Crnić Novosel i Eterović 2023: 10).

žajnih sredstava (u radu su uz alegoriju objašnjena i tri majstorska tropa³ uporabom kojih dolazi do promjene značenja: metafora, metonimija i sinegdoha).

Uvažavajući misao Svetozara Petrovića da se vrijednost djela nastaloga u drugome vremenu (ili narodu) može prepoznati tek kad se ono uklopi u naš sustav vrijednosti, odnosno kad se prošlost počne razumijevati po kriteriju vlastite sadašnjosti, sekundarni je cilj ovoga rada (uz analizu alegorije kao figure i književne vrste kao primarni cilj) prepoznati moguće vrijednosti Marijinih mirakula za čitatelja 21. stoljeća, dakle u vrijeme recepcije, što pretpostavlja, dakako, i iščitavanje vrijednosti u vremenu produkcije. To će se nastojati postići analizom odabranih mirakula na tematsko-motivskoj i idejnoj razini uz prepoznavanje dominantnih stilskih izražajnih sredstava. Pritom će se otkriti ne samo reprezentacijska uloga književnosti – predočavanje srednjovjekovnoga društva i svjetonazora bez idealiziranja, zahvaćajući sve društvene slojeve, nego i (u kontekstu alegorizacije važnije) njezina performativna uloga – djelovanje na čitatelja, stvaranje novih značenja, proizvođenje, tj. performativno⁴ uspostavljanje zasebnoga književno-umjetničkoga svijeta s neobičnim Marijinim likom alegorijski iščitanim kao prikaz „nove osjećajnosti”. Navedeno potvrđuju i signali performativnosti u mirakulima te je moguće pretpostaviti da, iako opisuju pojedinačni slučaj, mirakuli nisu bili namijenjeni za individualno, nego zajedničko čitanje ili kazivanje većoj skupini primatelja (Dürriegl 2013: 282), pri čemu se ističe spomenuta konativna funkcija ove književne vrste.

2. POETIČKE OSOBINE MIRAKULA

Mirakuli su iznimno popularna srednjovjekovna književna vrsta koja tematizira Marijina čudesa, a uspon zahvaljuje izvanknjiževnomu kontekstu, odnosno pojavi viteštva i viteškoga poimanja žene (Štefanić 1969: 44) te pojavi Bogorodičina kulta⁵

³ Izvorni termin *master tropes* rabi Kenneth Burke u dodatku knjige *A Grammar of Motives* (1945) dodajući još i ironiju kao četvrti trop. Lešić (2008: 224) predlaže prijevod *osnovni* ili *majstorski tropi*.

⁴ U ovome kontekstu performativnost podrazumijeva aktivnu uključenost čitatelja i konstrukciju njegova identiteta, svjetonazora. Ona se donekle temelji na performanciji, ako se radi o srednjovjekovnim čitateljima kojima su mirakuli bili namijenjeni za zajedničko čitanje naglas ili kazivanje u crkvama, na hodočašćima i sl. Ako se (danas) mirakuli čitaju individualno, oni svejedno bude emotivnu reakciju i refleksiju jer se čitatelji lako identificiraju s protagonistima i jer opisuju vjerojatne ili moguće događaje (usp. Dürriegl 2013: 282).

⁵ Marijanska se pobožnost intenzivira nakon što joj Efeški sabor 431. priznaje naslov Bogorodice (Petrović 1977: 5).

koji bilježi procvat u 12. stoljeću,⁶ a predstavlja osnovu crkvene i pučke pobožnosti zapadnoga i istočnoga kršćanstva. Mariji su posvećene brojne crkve, svetišta, molitve, osobne i zajedničke pobožnosti, njezin je kult zabilježen u misalima, brevijarima i časoslovima, a kao proizvod pučke pobožnosti Marijin se lik javlja i u raznim srednjovjekovnim književnim vrstama – narodnim pjesmama, apokrifima, legendama, plačevima iz kojih nastaju crkvena prikazanja (usp. Bratulić 2018: 75–78), dok u mirakulima njezin lik povezuje razne priče o čudima u zbornike. Prvi tekstovi Marijinih mirakula na Zapadu nastaju u merovinškoj Galiji u 6. st., dok se prve latinske zbirke Marijinih mirakula kao i zbirke na narodnome jeziku javljaju u 12. st. Mirakuli kao zrela i tematski potpuno oblikovana književna vrsta javljaju se u 13. i 14. st. (Štefanić 1969: 5–7). Ispreplitanjem, prilagođavanjem i mijenjanjem motiva ovisno u sredini u kojoj se posuđuju, prevode ili prepisuju, mirakuli potvrđuju europsko duhovno i književno zajedništvo (Petrović 1975: 23). U skladu sa srednjovjekovnim poimanjem autorstva, gdje se Bog smatra nadređenim autorom, mirakuli su anonimna književna vrsta, „literatura u kojoj je svatko primao i davao”, a u hrvatsku je književnost stigla preko talijanske (Petrović 1975: 24).

Hrvatski medievisti mirakule ubrajaju u crkveno-pripovjednu prozu mlađega tipa (Hercigonja 1975: 44), legendarnu prozu (Štefanić 1969: 45) i pripovjednu/fabularnu prozu mlađega tipa (Fališevac 1980: 59). To su lirski intonirane crtice ili novele „više svedene na ton propovjedničkih *exempla* nego što su bile u obradbi boljih pisaca” (Kombol 1945: 28). Petrović (1984: 189–190) ističe da su se mirakuli u zapadnoeuropskoj književnosti u odnosu na hagiografsko-legendarne tekstove oblikovali kao zasebna književna vrsta, i to na latinskim i nacionalnim književnim izvorima. Ovdje treba uvažiti i crkveno naučavanje da je Marija dušom i tijelom uznesena na nebo⁷ te da, za razliku od hagiografskih legendi, njezini tjelesni ostaci nisu mogli poslužiti kao motivacija za nastanak priča o Marijinih čudima; bila je potrebna drugačija motivacija i drugačija književna vrsta kao iskaz marijanske pobožnosti (usp. Dürriegl 2013: 277).

Pripovijedanje mirakula obično započinje *in medias res*, a dalje se ostvaruje tehnikama dijaloga te izvješćivanja sveznajućega, objektivnoga, anonimnoga pripovjedača koji teži uvjerenosti i ne pripada svijetu o kojemu priča, jer je i on (baš kao i anoni-

⁶ Dürriegl (2013: 277) ističe da u 12. st. dolazi do pomaka od prikaza žene kao zavodnice prema zavedenoj ženi kao žrtvi. Tad se javlja i nova osjećajnost prema Kristovoj žrtvi i procvat marijanske pobožnosti te se začinje novi, pozitivno obilježen kršćanski humanizam.

⁷ Iako je tek papa Pio XII. 1950. apostolskom konstitucijom *Predarežljivi Bog – Munificentissimus Deus* proglasio dogmu o Uznesenju Blažene Djevice Marije na nebo, predaje o njezinu uznesenju prisutne su u crkvenoj tradiciji od samih početaka. Čovo (1976: 143) navodi da se svetkovina Marijina uznesenja slavila u Jeruzalemu 15. kolovoza već od 5. stoljeća, a naziv „Uznesenje Blažene Djevice Marije” potječe od 8. st.

mni autor te sami likovi) podređen ideji djela, što je ključ za čitanje mirakula. Naime, ideja se književnoga djela može shvatiti ili kao osnovna misao koja je u djelu prisutna ili kao osnovni smisao djela ili njegove cjelokupne poruke (usp. Solar 1981: 47). Osnovna je misao mirakula religiozno učenje kao jedan od strukturalnih dijelova teksta, a osnovni se smisao odnosi na cjelokupni tekst i njegovu bit. Zajednička ideja zbirke mirakula, kako će pokazati analiza odabranih tekstova, jest da je potrebna Božja intervencija za čovjekovo spasenje i da je jedini preduvjet za to čovjekov slobodan izbor, njegova vjernost koja je prethodila čudu barem jedan put. Bog se u mirakulu očituje u djelovanju Marije koja raznolikim čudima razrješava probleme grešnika. Ovdje se vidi Božji angažman, ali i angažiranost mirakula kao književne vrste koja ima moralnu svrhu i potiče na razmišljanje i djelovanje.

Mirakuli se odlikuju karakterističnim formulama početka koje donose kratak sadržaj u jednoj rečenici (što se dogodilo i kome, a često se dodaje da se sve odvijalo uz Marijino posredništvo) te formulama završetka koje uključuju formule pobožnosti i doksologije kao pohvale Mariji i/ili Isusu. Formule su pisane visokim stilom, za razliku od ostatka teksta. Fabula je jednostavno izložena, bez digresija, najčešće u kronološkome slijedu, pa tako obično nailazimo na stepenasti tip razvijanja fabule (iako postoje i primjeri paralelnoga tipa poput poznatoga mirakula „Djevojka bez ruku” u kojemu se dvije paralelne radnje opet spajaju u jednu na kraju). Karakterizacija je likova crno-bijela, s tim da se protagonisti obično zbog čuda mijenjaju; njihova se vjera kuša, jača, a bez obzira na učinjeni grijeh, spašeni su Marijinom intervencijom.

Ova književna vrsta odlikuje se snažnom poukom i upozorenjem koji imaju univerzalni karakter (dakle neovisno o zajednici u kojoj su priče nastale ili u kojoj se epigonski adaptiraju). Funkcija je mirakula za srednjovjekovnoga čitatelja bila obraćenje i poticanje nade u bezgraničnu milost i praštanje za one koji su Mariji vjerni. Vjera se u čuda ne propituje, što je u skladu sa srednjovjekovnim mentalitetom: „sve što se događa objašnjivo je postojanjem Boga; upravo zato je jedino kršćansko-mitološka motivacija djelatna u našoj srednjovjekovnoj prozi” (Fališevac 1980: 101). S druge strane, čuda postaju autentična jer su svakodnevna, mogu se dogoditi pripadnicima svih staleža, jer govore o onome što je *blisko, majčinsko*, jer nadnaravnoga Boga stvoritelja kroz Bogorodičin lik približavaju i predstavljaju kao Boga otkupitelja, spasitelja. To dovodi do pretpostavke da nije toliko bitna (vjera u) istinitost samoga čuda koliko to da bi se opisano čudo ili bilo koje drugo čudo *moglo* dogoditi onome koji vjeruje. I da Onaj u kojega vjeruje *može* takva (pa i veća) čuda činiti. Glavna je ideja mirakula da je moguće najveće čudo – čovjekovo obraćenje, transformacija. Kako će u potpoglavlju o stilskim izražajnim sredstvima biti prikazano, ovo je čudo prikazano sinegdohijski. Ono što se u mirakulima pripovijeda „nije ni *res gesta* (povijest) ni

res ficta (izmišljeno), nego ono što je vjerojatno” (Dürriegl 2013: 282). U književnome smislu, bitno je „pretpostavljeno stanje i događaji, a ne ono što se je već zbilo u stvarnom svijetu” (Peleš 1999: 160) jer je umjetnički svijet autonoman od stvarnoga. Dakle, svrha Marijinih mirakula nije dati autentičan, dokumentaristički opis čuda koja su se stvarno dogodila, nego prikazati apstraktno konkretni(ji)m, *Boga* majčinskim likom Marije, *Mariju* čudima kojima pomaže svojim vjernima, prikazati *čuda* u svakodnevnim životnim situacijama, pogreškama i grijesima, i to kroz *slikovite motive*. Odnosi na toj paradigmatškoj osi *slikoviti motivi – čudo – Marija – Bog* pojasnit će se u sljedećemu poglavlju.

3. ANALIZA MIRAKULA

U daljnjemu će se tekstu analizirati teme, motivi, stilska izražajna sredstva (s naglaskom na alegoriju) i ideje u odabranim mirakulima te će se pojasniti njihova spomenuta dvostruka funkcija, odnosno etička i estetska komponenta. Budući da se na tematsko-idejnome planu vide ponavljanja u različitim mirakulima, u tablici 1 prikazani su neki strukturalni elementi svih mirakula iz analizirane zbirke, a veća pozornost pridat će se onim mirakulima koji su se pokazali kao reprezentanti određene teme/ideje ili koji su bili pogodni za pojašnjavanje postupka alegorizacije.

TABLICA 1. Neki strukturalni elementi mirakula

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
1. ⁸	vitez i njegova žena	Marija se pruruši u ženu da je vitez ne bi predao/prodao đavlu.	predaja/prodaja žene đavlu	kristolika Marijina žrtva, marijolika transformacija vjernice
2.	sveti čovjek, gospodar i razbojnici	Napadnuti sveti čovjek otkriva gospodaru razbojnika da je jedan od njih đavao koji ga vreba ubiti na dan kad ne pozdravi Mariju.	prerušavanje đavla u razbojnika i njegovo raskrinkavanje	egzorcizam, otklanjanje od zla

⁸ U talijanskome predlošku: *Il Cavaliere*.

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
3.	monah	Monah ne uspijeva nikakvu službu odrediti osim izgovoriti „Zdravo, Marijo”. Na grobu mu izraste ljiljan s korijenjem u njegovim ustima.	izrastanje ljiljana iz ustiju pobožnoga mrtvacu	snaga iskrene molitve
4.	žena	Nakon što ubije zeta, žena se pokaje i preporuči Mariji. Na lomači ne osjeća muku i nakon tri dana odlazi u raj.	spašavanje pokajničke ubojice	pobjeda nad ovozemaljskom boli, smrti i grijehom
5.	sluga i gospodar	Nakon što sluga izgubi gospodarevo blago, utječe se đavlu za pomoć. Odbija njegovu ponudu da se odreče Marije. Đavao ga na smrt isprebija, Marija ga liječi. Gospodar ga bogato nagradi.	čudesno izlječenje i bogata nagrada grešnicima koji su vjerni Mariji	nagrada vjernima
6.	djevica	Djevica pozdravlja pedeset puta dnevno Mariju, a kada je to zatraži, onda i sto puta, čime zasluži raj.	ustrajnost u molitvi	nagrada vjernima i poslušnima
7.	žakan	Dirnut Marijinim žalostima, žakan se u molitvi spominje samo njezinih sedam radosti. Marija ga izbavlja od smrtnih boli i privodi u raj.	spašavanje vjernika koji suosjećaju s Marijom	Bog empatičnima uzvraća još većom empatijom

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
8.	nevoljni čovjek	Čovjek krvlju potpisuje da dušu i tijelo predaje đavlu kako bi zadobio tjelesne naslade. Nakon trećega posjeta crkvi, Marija mu se smiluje i vraća pismo koje biskup spali, a njega odriješi od grijeha.	prodaja duše đavlu i vraćanje pisma kojim je to učinjeno	egzorcizam, obraćenje
9.	slikar	Đavao gurne slikara jer je oslikao Marijin kip lijepo, a njega prikazao kao ružnoga. Marija ga u padu spašava.	hvatanje slikara u padu	nagrada onima koji proslavljaju Boga (u umjetničkim djelima)
10.	djevojka, car i kraljica	BDM vraća ruke djevojci koju je ljubomorna maćeha dala ubiti, a njezini sluge samo su je osakatili.	narastanje (nebeskih) ruku	Bog ispravlja ljudsku nepravdu, duhovno je važnije od tjelesnoga, transformacija, rast u novoga čovjeka
11.	žena i redovnik	Ženu koja je sto puta dnevno molila anđeosko pozdravljanje Marija pohodi na smrtnoj postelji i privodi u raj skupa s njezinim redovnikom.	ustrajnost u molitvi	nagrada vjernima i ustrajcima
12. ⁹	redovnica i kralj	BDM vraća oči redovnici koja ih je iskopala jer se u te oči zaljubio kralj.	iskopane i vraćene oči	Bog ispravlja ljudsku nepravdu, odstranjivanje sablazni, duhovno je važnije od tjelesnoga; transformacija, rast u novoga čovjeka

⁹ Duža verzija mirakula pod brojem 52.

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
13.	žakan i redovnici	Redovnici zakopaju žakana izvan groblja jer je bio zao, ali Marija, kojoj se uvijek molio, odredi mu posvećeno mjesto na groblju. U ustima mu otkriju cvijet i zdrav jezik.	izrastanje cvijeta u ustima, neraspadnut jezik	nagrada onima koji iskreno mole iako su grešni
14.	opaticе	Marija opatici pokazuje pakao u kojemu je završila njezina nećakinja jer nije ispovjeduila grijeh bludništva.	paklene muke	važnost iskrene ispovijedi, psihičke muke ljudi koji ne priznaju istinu
15.	sakristanka i vitez	Sakristanka bježi s vitezom, ali mu se odbija podati. Marija se u nju prurušava sve dok se ne vrati da je spasi od ljudske kazne i sramote.	odbijanje bluda, prurušavanje	kušnje, bijeg i povratak Bogu
16.	fratri	Dva se fratra utope, ali ih Bog po Marijinim zaslugama uskrisi. Stoga pjevaju antifonu koja se inače po crkvama pjeva njoj u slavu.	uskrsnuće fratara	pobjeda nad ljudskim slabostima
17.	vitez	Odsječena viteška glava traži ispovjednika. Želja mu se ispuni jer je postio Mariji u čast.	odsječena glava koja govori	pobjeda nad tjelesnim silama, važnost ispovijedi
18.	žena	Žena koja je dala sagraditi crkvu Mariji u čast odlazi na misu u nebo na dan kad njezin svećenik nije mogao održati misu u toj crkvi. Vraća se sa svijećom koja neprestano gori.	misa u nebu i svijeća s neba	duhovno sjedinjenje s Bogom na temelju osobne želje

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
19.	pustinjak i mrtvačka glava	Na putu u Rim pustinjak susreće odsječenu glavu koja čeka pričest. Odnosi je Papi koji udjeljuje pričest i glavu postavlja među tijela svetih.	odsječena glava govori i pričestuje se	pobjeda nad tjelesnim, važnost pričesti
20.	kanonici	Zbog gladi kanonici odluče napustiti samostan posvećen Mariji, ali ona im providi žito, vino i sve što trebaju.	pojavljivanje žita i vina u izobilju	materijalna i duhovna nagrada vjernicima
21.	sudac	Sudac je ubijen u crkvi na molitvi. Marija svećeniku govori da prenese Papi kako je crkva odriješena i da je sudac završio u raj. Kao znamen šalje ružu koja ostaje lijepa do danas.	ubojstvo tijekom molitve, ruža neprolazne ljepote kao znamen	ljepota i snaga molitve
22.	nevino optuženi čovjek	Marija provodi četiri dana na vješalima s nevino optuženim čovjekom za ubojstvo pri čemu se on samo čini mrtav.	optužbe nevinoga, pričinjanie smrti	pobjeda nad tjelesnom smrću, transformacija uz Božju pomoć
23.	bludnik	Bludnik ne želi sagriješiti ni s jednom ženom koja se zove Marija. Kad čuje da se tako zove žena s kojom je trebao sagriješiti, na mjestu umire i odlazi u raj. Oglase se sva gradska zvona, tijelo mu miriši, oko njega su upaljene svijeće s riječima Zdravo, Marijo, a onda se pojavi i sama Marija.	neobične pojave (zvonjava, neraspadnutost tijela i svijeće) nakon mrtvačeva odbijanja bluda	umiranje u grijehu (bluda)

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
24.	redovnik	Dijete Isus ukazuje se redovniku tijekom pretvorbe jer je to poželio.	ukazanje djeteta Isusa u hostiji	spoznaja Boga, važnost i svetost pričesti
25.	razbojnik	Razbojnika ubiju u molitvi, Marija se zalaže za njegovu dušu. Svećenik koji tome svjedoči kao znamen koji će Papi prikazati dobiva ruže i ljiljane u njedrima.	ubojstvo tijekom molitve, ruže i ljiljani u njedrima kao znamen	ljepota (grešne) duše u molitvi
26.	pop	Svećeniku koji zna služiti samo Marijin oficij biskup to zabrani, a onda na Marijin zagovor vrati mu dopuštenje.	služenje Marijina oficija	pohvala jednostavnosti i vjernosti
27.	žena	Đavao se stalno ukazuje ženi koja se njega oslobađa tek kad traži Marijinu pomoć.	đavolsko opsjeđanje	egzorcizam, borba protiv opsjednutosti
28.	čovjek koji se želi zaređiti	Čovjeku su zahtjevi reda sv. Bernarda preteški (post, rad) sve dok mu BDM ne uskrati elektuarij i ručnik koji daje drugim redovnicima.	redovnički post i rad	pohvala disciplini i marljivosti
29.	vitez i njegova žena	Vitez potjera ženu jer je rodila crno dijete. Da pokaže nevinost, ona se baci s djetetom s mosta. Marija ih spasi, a dijete postane bijelo.	progon, hvatanje majke i djeteta u skoku s mosta	progon i spas nepravedno optuženih
30.	mornar	Marija osam dana pridržava mornara koji je pao s broda.	utapanje	Bog spašava u životnim olujama

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
31.	manurica	Marijina ruka zadrži vrata tako da pustinjakinja ne može izići s prurušenim đavlom i sagriješiti bludno.	odustajanje od bluda	pobjeda nad tjelesnim
32.	sluga i gospodar	Kako bi ga prestala zavoditi gospodarica, sluga se prikaže gubavim i dobiva dopuštenje otići u pustinju.	odustajanje od bluda	pobjeda nad tjelesnim
33.	razbojnici i Sveta obitelj	Razbojnik se pred drugim razbojnicima zauzima za Svetu obitelj. Zato mu Isus daruje milost spoznaje da je on Bog. To je razbojnik koji je kasnije razapet s njime.	spašavanje razbojnika	Bog empatičnima uzvraća još većom empatijom
34.	Lumbardijanac	Marija spašava dijete od utapanja jer se klanjao njezinu kipu iako nije znao da je to ona.	utapanje	Bog spašava i one koji ne razumiju ili nisu svjesni da mu daju počast
35.	svećenik Teofil	Teofil se odriče Boga i Marije kako bi dobio stari položaj u biskupiji. Marija mu vraća pismo koje je kao ugovor potpisao s đavlom.	prodaja duše đavlu i povratak Bogu	kušnje, bijeg i povratak Bogu
36.	papa Leon	Marija vraća ruku papi Leonu koji ju je dao odsjeći kako bi prestao bludno griješiti.	odsječena i narasla ruka	odstranjivanje sablazni, duhovno je važnije od tjelesnoga, transformacija, rast u novoga čovjeka
37.	sudac	Marija spašava od utapanja velikoga grješnika sudca.	utapanje	Bog spašava u životnim olujama

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
38.	žena i muž	Đavao se preruši u Mariju i savjetuje ženi da prestane ugadati mužu i da ide s njim. Na spomen Marijina imena đavao iščezne.	Marijino ime odagnaje kušnje	odolijevanje bračnim kušnjama
39.	biskup	Marija vraća ruku biskupu koji ju je dao odsjeći kako bi prestao bludno griješiti.	odsječena i narasla ruka	odstranjivanje sablazni, duhovno je važnije od tjelesnoga, transformacija, rast u novoga čovjeka
40.	remeta	Remeta zaluta s puta i naiđe na kuću u kojoj su sveti Petar i Marija.	spas putnika	Bog spašava izgubljene na životnome putu
41.	aleksandrijski trgovac	Marija spašava trgovčevu ženu i sina tako da sluga koji je njih mislio ubiti side s uma i ubije sebe.	spašavanje obitelji	pobjeda nad tjelesnom smrću
42.	lopov	Marija sprječava lopova da ukrade Isusov kip. On se nakon pljuske obrati.	obraćenje lopova nakon pljuske	transformacija nakon šoka
43.	trgovac iz Montale	Trgovcu židov pokloni prsten kojim je Marija bila zaručena kako ga ona više ne bi nagovarala da se pokrsti. Nakon što trgovcu umre sin, on uskrsne samo kako bi rekao da taj prsten treba odnijeti u samostan.	uskrsnuće i štovanje relikvija	potreba štovanja relikvija
44.	kneginja	Kneginja prsten iz prethodnoga mirakula stavlja na svoj prst koji onda postane izvrnut i suh.	izvrnuće prsta	potreba štovanja relikvija

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
45.	sveti čovjek i Papa	Čovjek dvije godine zaredom ima viđenje nebeske proslave Marijina rođendana. Nakon što to kaže Papi, ovaj odredi da se počne slaviti taj blagdan.	proslava Marijina rođendana	afirmacija lika Marije kao Bogorodice slavljenjem njezina rođendana
46.	utamničeni i njegova majka	Nakon neuslišanosti molitvi Mariji za izbavljenje sina iz tamnice majka iz crkve uzme kip djeteta Isusa iz Marijina naručja dok joj Marijina ne izbavi njezina sina. Marija vraća sina toj ženi, a žena vraća kip u crkvu.	majčina ustrajnost	molitva će biti uslišana ako je ustrajna i ako se prihvati Krist i njegov nauk
47.	kršćanka i poganin	Muš poganin želi četrdeset srebrnjaka zajmiti s kamatama nekome. Žena kršćanka predlaže da zajme Bogu koji će vratiti sto za jedan. Muš razdjeli novac siromašnima, a kad im zatrebaju ode po onoliko koliko mu treba. U crkvi nađe srebrnjak za koji kupi ribu s dragim kamenom. Muš se pokrsti.	zajam Bogu	Bog uvijek vraća više od onoga što mu je čovjek dao, poticaj na pokršćavanje

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
48.	žakan, kano- nik, židov	Židov ubija žakna koji lijepo pjeva antifonu Mariji. Njegova majka začuje sinovo pjevanje iz kuće toga židova. Narod ga prebije pa on sve prizna. Kad žakna otkopaju, pokaže se živ. Ispriča da je Marija stavila ruku na njegovo grlo kad ga je židov htio zaklati. Židov se pokrsti.	odnos židova i kršćana	poticaj na pokrštavanje
49.	mladić	Mladić moli anđeosko pozdravljenje dvadeset puta, Marija traži da to uradi sto puta. Poslušna je pa ga odvodi u raj.	ustrajnost u molitvi	nagrada vjernima i poslušnima
50.	žena	Pobožna žena mora odnijeti ručak mužu u polju pa maloga sina, koga ne može povesti sa sobom, preporuča Mariji da ga čuva. U kući izbije požar, ali sin ostane netaknut.	pobjeda nad požarom	pobjeda nad tjelesnom smrću, afirmacija lika Marije kao majke
51.	opat i redovnici	Dok je opat na putu, đavao se pruruši i unosi svađu među redovnike koji časte Mariju. Opat ga raskrinkava nakon povratka, a redovnici postaju još pobožniji.	razdor u samostanu, prurušavanje đavla	potreba za slogom
52. ¹⁰	redovnica, knez	Redovnica iskopa oči jer se u njih zaljubio knez. Marija je nagrađuje rajom.	iskopane oči	odstranjivanje sablazni, duhovno je važnije od tjelesnoga transformacija, rast u novoga čovjeka

¹⁰ Poznata i kao „Djevojka bez očiju”, „La manekine”.

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
53.	grešnik	Veliki grešnik odluči moliti Mariju koliko mu je moguće, ali i dalje upada u grijeh. U snu vidi Mariju koja mu nudi ukusno jelo pokriveno nečistim ručnikom. Prestaje griješiti.	neuslišana molitva	molitva i grijeh ne idu skupa
54.	židovi i sudac	Dva židova ismijavaju Marijin oficij u crkvi, pobožni sudac jednoga od njih ubije. Drugi židov ga tuži i kaže da će ga prepoznati po tome što ima samo jedno oko. Sudac progleda na slijepo oko, a židov ode postiden.	ozdravljanje oka, ismijavanje onih koji ismijavaju Mariju	važnost Marijina oficija
55.	majka i sin	Đavao u ljudskome obličju nagovori majku na incest sa sinom. Đavao sve otkrije njezinu gospodaru koji je pozove na razgovor s njima dvojicom. Dok se molila u crkvi, Marija učini da ona zaspje i preruši se u nju. Đavao ne može biti u Marijinoj prisutnosti pa iščezne ostavivši smrdljivo tijelo. Svi shvate da je incest učinjen na đavlov nagovor.	incest, prerušavanje đavla u čovjeka, prerušavanje Marije u grešnicu	marijolika transformacija grešnice

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
56.	pustinjaci	Pustinjak se bezuspješno moli svecima da mu pomognu u borbi protiv tjelesnoga grijeha. Drugi pustinjak mu savjetuje da se preporuči Mariji jer je odvjetnica svih. Đavao mu se ukaže i reče da mu više ne može ništa jer je Marija jača.	borba protiv grijeha bluda	afirmacija lika Marije kao odvjetnice svih i kao snažnije od đavla
57.	kneževi, redovnici	Knez sagradi samostan. Pobožni redovnici odluče prekinuti dugotrajni knežev rat s drugim knezom tako što zatraže primirje u drugoga kneza. On ih slaže pa utamniči njihova kneza. Na Marijin rođendan, koji je inače slavio, ona ga oslobodi.	rat dvaju kneževa, redovničko posredovanje	afirmacija lika Marije kao Bogorodice slavljenjem njezina rođendana
58.	klerik, biskup i sluga	Želeći postati biskupom, klerik ubija biskupa. To se otkriva slugi toga novog biskupa koji ima viđenje ubojstva staroga biskupa. Slugi Isus govori da novoga biskupa pozove i on odmah umre nakon što mu to sluga ispriča te odlazi u pakao.	nepošteno stjecanje položaja	Bogu se ništa ne može skriti, paklom kažnjava koji se ne pokaju

mirakul	protagonisti	fabula	tema/motivi	ideja
59.	žena i redovnik	Pobožnu ženu i redovnika đavao nagovori da uzmu novac njezina muža i vrijedne predmete iz crkve. Utamniče ih, a oni se preporučuju Mariji koja đavlima zapovjedi da ih oslobode, sve stvari vrate i da se sami preruše u njih te budu u tamnici.	preljub, kršenje celibata	afirmacija lika Marije kao snažnije od đavla
60.	vjernici u Francuskoj	Isus uslišava prošnje koje Francuzi upućuju njegovoj majci te cijelu zemlju oslobađa od kuge.	oslobođenje od kuge	afirmacija lika Marije kao posrednice Božjega milosrđa
61.	Marija, židov	Marija spašava židova kojega su napali razbojnici iako zna da nju židovi ne štiju. Nakon što mu pokaže pakao i raj, on se pokrsti.	Marija spašava židova	vraćanje dobra za učinjeno zlo, poticaj na pokrštavanje
62.	opatica, klerik	Opatica i klerik sagriješe bludno te je biskup želi kazniti. Ona se preporučuje Mariji koja joj pomogne da rodi i pronađe ženu koja će njezina sina odgajati. Biskup je zbunjen što ona više nije trudna, a opatica otkriva mirakul.	kršenje celibata	afirmacija lika Marije kao majke

3.1. MOTIVI

Kako je vidljivo iz tablice 1, učestalost motiva u mirakulima i njihova prisutnost u drugim književnim vrstama varira. Neki se motivi ponavljaju u više mirakula (poput gubljenja i narastanja dijelova tijela), neki su česti književni motivi poput faustovske

prodaje duše đavlu, a mnogi su motivi Marijinih čuda preuzeti iz usmene književnosti, dok su kasnije prelazili u narodnu književnost (Fališevac 1980: 59). Oni su zapadnoeuropske kršćanske provenijencije (Hercigonja 1975: 303), a uklapaju se u „jedan mali viteški svijet u kojem se Marija pojavljuje kao hrabri vitez, ali i kao – u slijedu platonističke estetike – idealna gospa” (Fališevac 1980: 60).

Analizom mirakula mogu se izdvojiti sljedeće skupine motiva koje će u jednome od sljedećih poglavlja poslužiti za analizu djela na idejnoj razini (mirakuli su označeni brojačano u analiziranoj zbirci te se tako označavaju i u ovoj motivskoj podjeli):

1. motivi prodaje/predaje duše đavlu i/ili egzorcizma: 1, 2, 8, 27, 35, 51 i 55
2. motivi prurušavanja: 2, 15, 51, 55 i 59
3. motivi izrastanja ili neočekivanoga pojavljivanja: cvijeća (neimenovani cvijet: 13, ljiljan: 3 i 25, ruža: 21 i 25), dijelova tijela (oči: 12, 52 i 54, ruke: 10, 36 i 39, jezik koji se ne raspada: 13, cijeli leš koji miriši: 23)
4. motivi hvatanja u padu: 9
5. motivi gospodarenja prirodnim silama: utišavanje vode¹¹ (utapanje: 16, 30, 34 i 37) gašenja vatre¹² (50)
6. motiv iskrene, ustrajne i čiste molitve: 3, 6, 7, 11, 21, 25, 26, 46, 49 i 53
7. motivi sakramenata i mise: ispovijed: 14 i 17, pričest: 19 i 24, misa: 18
8. motiv gladi: 20
9. motivi progona i/ili osude nevinih: 10, 22 i 29
10. motiv bluda: 14, 15, 23, 31, 32, 36, 39, 55, 56, 59 i 62
11. motiv empatije: 7 i 33
12. motiv svetosti relikvija: 43 i 44
13. motiv blagdana Marijina rođenja: 45 i 57
14. motiv pokrštavanja: 47, 48 i 61.

Od navedenih, motivi relevantni za alegoriju jesu primjerice put, more, ruke, pada-nje te bizarni motiv gubljenja dijelova tijela. Prva dva motiva poznata su i iz drugih književnih djela te označuju životni put, more kao životne nedaće. Stare i nove ruke alegorijski se mogu shvatiti kao transformacija staroga u novoga čovjeka. Gubljenje dijelova tijela (kao i fizičko padanje) upućuje na životne prepreke, opasnosti, grijeh,

¹¹ Motiv nadahnut evanđeljem (usp. Mk 4,39): „On se probudi, zaprijeti vjetru i reče moru: ‘Utihni! Umukni!’ I smiri se vjetar i nasto velika utiha”. Uz to, starozavjetni motiv: „Kad preko vode prelaziš, s tobom sam; ili preko rijeke, neće te preplaviti” (Iz 43,2).

¹² Također starozavjetni motiv, usp. (Iz 43,2): „Podeš li kroz vatru, nećeš izgorjeti, plamen te opaliti neće”.

dok njihovo izrastanje sugerira bezgraničnu Božju moć i milost.

Motivi iz mirakula često su nadahnuti Biblijom, ali i društveno-povijesnim okolnostima u kojima se nalazi srednjovjekovni čitatelj kojega treba ohrabriti u svakodnevnim ljudskim i globalnim političkim borbama, pozvati na obraćenje, a u nekim slučajevima i na pokrštavanje. Zatim treba mu učvrstiti vjeru u Bogorodicu, čiji se kult širi usprkos naučavanju bogumila koji Mariji ne priznaju taj status te, napokon, iznimno slikoviti motivi odabrani su kako bi potaknuli novu osjećajnost, vjeru i humanije poimanje Boga koji nije samo Stvoritelj, već i požrtvovni Otkupitelj. Kako bi se taj idejni svijet predočio, ključno je prepoznati stilska izražajna sredstva kojima se posreduju ideje i otkrivaju funkcije mirakula.

3.2. STILSKA IZRAŽAJNA SREDSTVA

Stilska izražajna sredstva u mirakulima pokazuju njihovu lirsku intoniranost i pojačavaju emocionalni učinak na čitatelja. Iako je riječ o kraćim tekstovima, zasićeni su stilskim sredstvima od kojih se ističu majstorski tropi te alegorija.

3.2.1. MAJSTORSKI TROPI

Pozivajući se na Cullerovu (2001: 85) tvrdnju da je metafora osnovni način spoznaje, pokazat će se kako metafora i druga stilska sredstva prenesenoga značenja grade svijet ideja kojemu je u književnoj vrsti mirakula sve podređeno.

Na primjeru mirakula broj 10 („Djevojka bez ruku”) i slikovitoga motiva ruku analizirat će se stilska izražajna sredstva koja, kako je u poglavlju „Poetičke osobine proze” spomenuto, funkcioniraju na paradigmatskoj osi *slikoviti motivi – čudo – Marija – Bog*. U navedenom mirakulu mogu se uočiti sljedeća stilska sredstva:

	Bog	
(3)	↑ SINEGDOHA	
	Marija	←
(2)	↑ SINEGDOHA	ALEGORIJA
	mirakul o izrastanju ruku	←
(1)	↑ METAFORA / METONIMIJA / SINEGDOHA	
	motiv ruku	

U teoriji se književnosti metaforu i metonimiju promatra kao mikrostrukture stila, i to mikrostrukture prenesena značenja (Škreb 1983) te figure riječi ili trope (Solar 2006; 1981; Lešić 2008; Bagić 2015). Metaforom (grč. *μεταφορά*, prijenos) jedna se riječ zamjenjuje drugom prema značenjskoj srodnosti ili analogiji, a njezino značenje uvijek ovisi o kontekstu (Bagić 2015: 187). Na razini broj (1) u gornjemu izvodu motiv ruku u ovome mirakulu upotrijebljen je kao *kontekstualna metafora* jer, prema načelu sličnosti/srodnosti, ruke predstavljaju ljepotu, ženstvenost i majčinstvo koje ljubomorna maćeha pokušava oduzeti carevoj kćeri. Popularan motiv nevine i progonjene djevojke javlja se, među ostalima, i u bajci o Snjeguljici, zatim u legendi o Genovevi, noveli o Griseldi itd. Maćeha ne naručuje djevojičino sakaćenje, nego smrt (i to dvaput), ali kao dokaz upravo traži njezine odsječene ruke. Sluge se djevojci smiluju pa je ostave na životu, ali je ipak osakate. Ona i bez ruku ostaje ljepotica u koju se hercegov sin zaljubi te postaje i majka njegove djece. Uvažavajući da „metafora reorganizira naše viđenje svijeta, pokreće imaginaciju, obogaćuje percepciju, a iskazu priskrbuje neposrednost i slikovitost” (Bagić 2015: 187), postavlja se pitanje radi li se uopće o odsječenim tjelesnim rukama ili o neposrednome i slikovitome prikazu kraljičina pokušaja da oduzme djevojičinu vrijednost, imajući na umu da se u mirakulu navodi kako Marija djevojci daje nebeske ruke jer su joj tjelesne odsječene. Budući da je djevojka prognana u pustinju koja je simbol duhovnoga povlačenja, „mjesto novoga krštenja” (Tatarin 2003: 55), zločesta bi kraljica mogla predstavljati *konvencionalnu metaforu* (stabilnoga značenja) đavla, a pustinja kušnje koje prolazi vjernica koja mora odbaciti „stare”, tjelesne ruke kako bi dobila „nove”, nebeske. (Slično tome, u nekim mirakulima poput onoga broj 30 javlja se *konvencionalna metafora* mora koje predstavlja životne oluje ili puta u mirakulu broj 40 gdje se impliciraju životni put i ljudska lutanja.) Spomenuti motiv tjelesnih i nebeskih ruku iz mirakula broj 10 ponavlja se u mirakulu broj 36 o papi Leonu koji si daje odsjeći ruku koja ga sablažnjava, pa mu Marija umjesto nje vraća nebesku ruku. I djevojci bez ruku i papi Leonu vjera se učvrstila jer su u kušnjama i dalje molili i ostali vjerni Mariji, pa bi nove ruke prema tome predstavljale novoga, prokušanoga čovjeka.

S druge strane, također na razini broj (1) motiv ruku funkcionira i kao *metonimija*, odnosno njezina podvrsta *sinegdoha*. Naime, metonimijom (grč. *μετωνυμία*, zamjena imena) zamjenjuje se jedna riječ „drugom na temelju njihove logičke bliskosti, vremenske ili prostorne povezanosti” (Bagić 2015: 199). Dok metafora funkcionira na paradigmatškoj osi ili osi selekcije (pojam se može razumjeti u odnosu na sličan pojam koji imamo u sjećanju), metonimija se ostvaruje na sintagmatškoj osi ili osi kombinacije (pojam se može razumjeti u odnosu na susljedne riječi) (Jakobson 1988: 75). Ova lingvistička ideja Romana Jakobsona našla je odjeka u postrukturalističkim radovima, pa tako Jacques Lacan tvrdi da dva mehanizma koje Sigmund Freud predstavlja

u teoriji snova, kondenzacija i premještanje, odgovaraju osnovnim polovima jezika koje je identificirao Jakobson, odnosno metafori i metonimiji (Barry 2002: 78).¹³ Kao podvrsta metonimije, sinegdoha (grč. *συνεκδοχή*, zajedničko uzimanje, korelacija) označava „[z]amjenjivanje jedne riječi drugom na temelju značenjskog dodirivanja ili uokviravanja” (Bagić 2015: 291) odnosno figuru u kojoj „dio predstavlja cjelinu a jedinka vrstu ili obrnuto” (Lešić 2005: 228). Sinegdohijski prijenos značenja na odnosu dio – cjelina (*pars pro toto*) omogućuje širenje diskurza (Bagić 2012: 292–293), a takva, *partikularizirajuća sinegdoha* prepoznaje se u prikazu ruku koje konkretiziraju nešto šire jer se čitatelja navodi na pomisao: ako Marija može učiniti da djevojci izrastu ruke, što još može na vjerniku promijeniti? Cijelo tijelo, ponašanje, dušu? Ovdje u središtu nije ono što je učinjeno, čudo kao takvo, nego ono što nije, a *moglo* bi biti učinjeno. Fokus nije na onome što je logički nemoguće (narastanje fizičkih ruku), nego na potencijalu, odnosno vjeri da Bog *sve može* i da uvijek djeluje okomito, tj. da on silazi među vjernike, što je specifikum kršćanske vjere.

Na razini broj (2) može se promatrati odnos književne vrste mirakula i Marijina lika pri čemu je u kratkome tekstu s uzbuđljivim zapletima, dvjema paralelnim radnjama i neočekivanome raspletu prikazan *dio* Marijinih čuda, a prikaz tih čuda *dio* je koji se uklapa u Marijinu sliku koja pripada izvanknjiževnomu, stvarnomu (vjerničkomu) svijetu. Prvo Marijino čudo, odnosno njezina prva inicijativa za čudo, prema Svetome pismu, zbila se na svadbi u Kani Galilejskoj. Ta posrednička uloga osjeti se i u mirakulima, ona je naglašena i na Drugome vatikanskom koncilu 1964., koji tumači Marijinu ulogu u djelu spasenja. Tako Jović (1971: 446) tvrdi: „Marijina se dužnost i zadaća nije sastojala samo u tome da othrani i odgoji svoje božansko dijete, nego je bila od Boga pozvana da surađuje i pomaže u majčinskom dijelu otkupljenja”.

Sinegdoha se na razini broj (3) vidi i u prikazu Marijina majčinskoga i posredničkoga lika koji predstavlja jedan *dio/osobinu* Boga Otkupitelja. Marijina intervencija predstavlja Božju intervenciju, ona samo upućuje na Boga. U skladu s jednim od najvažnijih dokumenata Drugoga vatikanskoga sabora konstitucijom *Lumen Gentium* (1964) koja naglašava da Marijin kult uspostavljen nakon Efeza nije kult obožavanja¹⁴

¹³ Barry (2002: 79) navedeno pokazuje na dvama primjerima, promatrajući sinegdohu kao vrstu metonimije. U metonimiji jedna stvar predstavlja drugu prema načelu dio za cjelinu. Tako bi „dvadeset jedara” značilo „dvadeset brodova”. U Freudovu tumačenju snova jedan element u snu na temelju *premjestanja* može označavati drugi pa tako osoba može biti predstavljena jednim od svojih atributa; na primjer, ljubavnika koji je Talijan u snu može predstavljati automobil Alfa Romeo. S druge strane, *kondenzacijom* se nekoliko stvari može sabiti u jedan simbol, baš kao što metafora „brod je preorao valove” kondenzira u jednu stavku dvije različite slike, brod koji reže more i plug koji reže tlo.

¹⁴ *This cult, as it always existed, although it is altogether singular, differs essentially from the cult of adoration* (LG, VIII, n. 66).

te da se Mariju časti, a Krista slavi,¹⁵ analiza mirakula potvrđuje da Marija nije glavni lik ovih novela, nego svojevrsni putokaz, ona nije božica, nego Bogorodica (što se u formulama početka i završetka višekratno potvrđuje izrijeckom); njezina se uloga afirmira kao dvostruko majčinska, ona je majka svih vjernih i majka Božja. Da Marija nije glavni lik, vidi se i po tome što autor ne pridaje mnogo pozornosti njezinoj karakterizaciji, njezin je lik stabilan i u svakome mirakulu potvrđuje svoje iste, poznate kvalitete: problem rješava brzo i učinkovito, a pri tome se ne mijenja ona (jer je sveta i tu svetost ne mora zaslužiti), nego oni kojima je čudo učinjeno – za razliku od drugih srednjovjekovnih tekstova poput svetačkih legendi i eshatoloških vizija koje u fokusu imaju transformaciju glavnoga lika te opis njegovih muka i kušnji na putu prema svetosti. Uz navedeno, u više mirakula (npr. 10, 22 i 29) likovi su predstavnici šire skupine nepravedno optuženih, pri čemu je opet upotrijebljena sinegdoha, a likovi mogu i simbolizirati tu širu skupinu.

Lešić (2000: 223–228) navedena tri majstorska tropa smatra figurama značenja i pobliže ih označuje ovako: metaforu naziva figurom identifikacije (u kojoj se jedan predmet identificira, a ne samo uspoređuje s drugim, pri čemu se sugerira novi predmet koji bi bez metaforičkoga izraza ostao neiskazan), metonimiju figurom redukcije (jer se pojam reducira na nešto što je s njim logički povezano te se time dobiva kontekstualno značenje), a sinegdohu figurom reprezentacije (jedan pojam predstavlja širi ili uži drugi pojam). Motiv izrastanja ruku u odnos dovodi stare i nove ruke, stara i novoga čovjeka. Metaforom se preobražava staro značenje i dobiva novo koje izmiče jednom jedinom tumačenju (usp. Lešić 2008: 225). Nepravedno optužena djevojka preobražava se i afirmira ono što je metaforom ruku sugerirano – svoju ljepotu, ženstvenost i majčinstvo. Ona se pritom *identificira* s novodobivenim, kontekstualnim značenjem žene čija je vjera nakon prokušnosti jača. Slično tome, sakristanka iz mirakula broj 15 ne može izaći dok ne svuče redovničko ruho, ali kada opet odjene to ruho, ono više nije isto, sad je prokušano i pronošeno. Ona shvaća da je bila zavedena ljepšim haljinama koje joj je obećao vitez, ali budući da je svoje djevičanstvo sačuvala, dobiva još ljepši dar, a to je marijolika¹⁶ osobna transformacija.

Također, u spomenutom mirakulu broj 10 može se primijetiti i figura redukcije, svođenja cijeloga tijela na ruke, promjene cijeloga bića na jednu jedinu tjelesnu promjenu. A figurom reprezentacije pokazuje se kako Marijino čudo predstavlja Bogoro-

¹⁵ (...) *the Mother is honored, the Son, through whom all things have their being (...) is rightly known, loved and glorified* (LG, VIII, n. 66).

¹⁶ Marijolika jer u mirakulu Marija odijeva sakristankino odijelo i obavlja njezinu dužnost kako nitko ne bi primijetio njezin izostanak sve dok se ova ne vrati u samostan. Ovdje se sugerira obratno, da se sakristanka na kraju „odijeva” u Marijino odijelo i postaje joj sličnija, kreposnija.

dičinu percepciju u skladu sa srednjovjekovnom novom osjećajnosti, dok Bogorodica predstavlja Božju roditeljsku požrtvovnost i ljubav.

Proces stvaranja alegorije u mirakulima uključuje uporabu navedenih majstorskih tropa te se alegorija temelji na odnosu slikovitoga motiva i pojma koji ga zamjenjuje: kao konkretni motivi, stare ruke (i staro ruho) mogu se shvatiti u doslovnome značenju kad se zamjenjuju novima i već u tome kontekstu predstavljaju čudo, dok u prenesenome značenju upućuju na apstraktne pojmove preobraženja i duhovne promjene vjernika. Na spomenutoj paradigmatškoj osi *slikoviti motivi – čudo – Marija – Bog* slikoviti motivi sredstvo su kojim se iskazuje nova percepcija Boga i duhovnosti srednjega vijeka, što sugerira da alegorija teži afirmaciji određene ideje i/ili pouke.

3.2.2. ALEGORIJA

Pojam *alegorija* danas pokriva tri područja: alegoriju kao figuru, alegoriju kao vrstu i alegoriju kao tumačenje (Zlatar 1995: 265). Retoričke definicije alegorije kao figure javljaju se u latinskoj retoričkoj tradiciji (Ciceron, Kvintilijan), dok se u helenističkom razdoblju uz retoričke zatječu i hermeneutičke implikacije pojma koje započinju alegorijskim tumačenjem Homerovih djela (Pšihistal 2014: 98–99). S druge strane, pojava alegorije kao književne vrste veže se tek uz kraj 4. i početak 5. stoljeća, točnije uz Prudencijevu *Psihomahiju* iz 405. godine (Pšihistal 2014: 113). Oslanjajući se na trostruku definiciju alegorije, može se ustvrditi da se alegorija pokazuje dominantnom *stilskom figurom* analizirane zbirke mirakula koja bi bila prema *književnoj vrsti* označena kao srednjovjekovno alegorijsko djelo koje bi se alegorički *tumačilo*.

Naziv alegorija (grč. *ἀλληγορία*) dolazi od grč. *allos* ('drugi') i *agoreuo* ('govoriti na agori, tj. javno'), što pretpostavlja jezični potencijal za višeznačnost, tj. da se (slikovitim) govorom izriče (i) drugo značenje od javnoga i očekivanoga, pri čemu je čitatelj taj koji stvara značenje teksta (usp. Quilligan 1979: 26–28). Kad se promatra kao figura, treba istaknuti da alegoriju neki teoretičari smatraju figurom misli (npr. Bagić 2015; Stamać 1995), neki figurom riječi (npr. Solar 2006; 1981), a neki prihvaćaju oba tumačenja (npr. Compagnon 2007). U alegoriji se očituje spoj etičke i estetske funkcije mirakula. Ona je povezana s idejom i poukom djela (u okviru pučke teologije), a ujedno je snažno stilsko izražajno sredstvo koje potvrđuje umjetnički senzibilitet srednjovjekovnoga autora. Dok su u srednjovjekovnim književnim vrstama u kojima su protagonisti sveci, odnosno oni koji će postati sveti (primjerice *Pisan svetago Jurja*, *Muka svete Margarite* ili *Dundulova vizija*), alegorijski prikazane unutarne borbe protagonista i/ili njihovo aktivno suočavanje sa zlom, u mirakulima se alegorija sastoji u promatranju cijele zbirke novela kao – kvintilijanski rečeno – produžene metafore,

ili kao ulančanoga niza metafora.¹⁷ Alegorija je figura „prenesenog značenja, u kojoj jedna stvar (predmet, situacija ili prizor) označava drugu stvar” (Lešić 2005: 233), što znači da je slična metafori, ali za razliku od metafore koja se smatra „kraljicom tropa” odnosno figurom riječi, alegorija se može promatrati i kao figura misli jer se proteže na cijelu sliku ili čak čitavu radnju. Stoga se – kada cijeli tekst ili iskaz sadrži istovremeno eksplicitni i implicitni smisao – govori o alegorijskome djelu (Bagić 2015: 17). U alegorijskome je djelu razvidna dvoznačnost sadržaja: „doslovno značenje” i „pravi smisao” djela tvore jedan te isti semantički zaplet u kojemu se mimetička protega spaja s općenitijom idejom, aktualizirani sadržaj s pomišljivim (Stamać 1995: 253–255). To znači da alegorija ne potiskuje doslovno značenje, nego da svoje značenje gradi na suigri doslovnoga i prenesenoga značenja (Zlatar 1995: 268). Preneseno se značenje razumije tek kroz doslovno značenje u procesu dekodiranja izraza i proizvodnje „drugih riječi” (Irvine 1987: 40).

Na temelju navedenih definicija alegorije kao figure koja se može protezati na cijelo djelo i koja može označavati i sam način tumačenja djela, u ovome se radu predlaže da se Marijini mirakuli (svaki pojedinačno i kao cjelina) promatraju u alegorijskome ključu i da se „pjesnička slika”, tj. glavni slikoviti motiv čuda (u onim tekstovima gdje se on može iščitati) pokuša zamijeniti odgovarajućim pojmom (usp. Solar 2006: 11). Time se dolazi do ideje koja ponekad odgovara ideji djela iz vremena produkcije, a ponekad se ona proširuje u skladu s vremenom recepcije i dalje ostajući poučnoga karaktera. Opravdanje za ovakvo promatranje mirakula nalazimo u činjenici da je srednji vijek alegorijska epoha prožeta kršćanskim duhom i moraliziranjem – pri čemu, kako tvrdi Quilligan (1979: 98), srednjovjekovna alegorija kao pretekst uzima Bibliju– te da alegorija ima sklonost „da cijele pripovjedne sklopove likova, radnji, prizora, predmeta i pojava, materijalizirane bilo u jezičnom, vizualnom ili u auditivnom mediju, stavi u funkciju kakve misli, ideje ili pouke” (Biti 2000: 5). Autori mirakula mogli su imati na umu pisanje i čitanje u alegorijskome ključu, ali ne treba zanemariti činjenicu da je srednjovjekovni čovjek u čuda (u doslovnome, ne alegorijskome značenju) vjerovao svojom djetinjom pobožnošću, čak i naivnošću (usp. Dürriegl 2013: 280). Ovaj rad uvažava i izvorno značenje koje su mirakuli mogli imati (s obzirom na povijesne okolnosti) u doba produkcije, ali i ona značenja koja mirakuli mogu potencirati u doba recepcije imajući na umu da je „značenje (...) omeđeno kontekstom, ali kontekst je neomeđen” (Culler 2001: 80). Alegorija omogućuje da tekst „posvajamo pridajući

¹⁷ Kvintilijan na primjeru Horacijeve pjesme (*Carm.* I, 14, 1) opisuje ovu vrstu alegorije, ali uz ovu „čistu” alegoriju koja se sastoji od ulančanoga niza metafora (lada, valovi, luka itd.) navodi i primjere „miješane” alegorije te one bez metafora (Pšihistal 2014: 102).

mu drugo značenje, skriveno, duhovno, preneseno značenje, značenje koje nam odgovara danas” (Compagnon 2007: 60). Alegorijsko bi se značenje ranije analiziranoga mirakula o djevojci bez ruku stoga moglo iščitati na temelju opreke mržnja – ljubav, odnosno opreke između besmisla ljudske mržnje (tj. mržnje maćehe prema djevojci) i predanoga pouzdanja djevojke u zaštitu Marije koja čini čudo iz ljubavi (usp. Hercigonja 1975: 313). Ovdje se očituje više alegorijskih značenja; uz kršćanski intoniranu poruku o Božjoj milosti kroz Marijinu intervenciju prisutna je i univerzalnija poruka o bezuvjetnoj i svemoćnoj ljubavi te mogućnosti osobne promjene, što bi moglo biti glavnom idejom cijele zbirke.

Ako bi se mirakuli (danas) čitali kao alegorija, onda bi protagonisti kojima se čuda događaju ciljano bili određeni kao pripadnici različitih društvenih staleža i počinitelji različitih grijeha jer protagonisti (imenovani tek u rijetkim mirakulima, poput onih o Teofilu i papi Leonu) zapravo predstavljaju književne tipove, ali i grešne čitatelje, dok antagonisti predstavljaju đavla, ali i zlo uopće odnosno ljudsku slabost i grešnost protiv koje se uz Božju pomoć treba boriti. Navedeno je u skladu s u literaturi višekratno potvrđenom osobinom srednjovjekovne proze da su likovi nositelji određene ideje. Percepcija Marije u tome smislu temelji se na dubljoj, „novoj” osjećajnosti, razumijevanju ljudskih potreba i pogrešaka, milosrđu, empatiji i akciji koja ih slijedi, odnosno na svijesti srednjovjekovnih ljudi da Bog nije samo svijet stvorio, nego ga sâm dolazi spasiti. Ne naglašava se kao ranije stvoriteljska svemoć, već moć dirljive i požrtvovne – lirski prikazane – ljubavi koja je rezervirana za sve koji je žele. Time se dolazi do univerzalne poruke o potrebi nadvladavanja vlastitih slabosti, o stalnome *osobnom* napredovanju, transformaciji i razvoju odnosa s Bogom te konačno o mogućnosti *osobnoga* spasenja za svakoga.

Navedeno potvrđuje tzv. *tropološki tip*¹⁸ alegorije u kojemu se naglašava angažman, praktičnost, moralni smisao, slijeđenje (Kristova) uzora (usp. Nemeč 2021: 56). Time Marijin lik postaje Kristovim zrcalom, a čitatelj Marijinim zrcalom. Marija reafirmira Kristovu ulogu, upućuje/podsjeća na čin otkupljenja. Ovdje bi se mogla povući paralela s naučavanjem svetoga Augustina kao i njegovih prethodnika Klementa Aleksandrijskoga i Origena da Stari zavjet nagovještava Novi, odnosno da je Novi skriven u

¹⁸ Navedena je tipologija vezana za srednjovjekovnu shemu doslovnih, alegorijskih, moralnih (tropoloških) i anagogijskih značenja teksta preuzetu iz teologije (nauk Tome Akvinskoga o četverostrukome smislu Svetoga pisma) i primijenjenu na književnost (usp. Frye 2000: 86; Minnis 2003: 233; Stamač 1995: 257; Zlatar 1995: 270). U tome kontekstu Jameson (2021: 16, 38) govori o četirima alegorijskim razinama: doslovnoj ili povijesnoj (odnosi se na predmet rasprave), alegorijskoj ili mističnoj (odnosi se na tajno ili skriveno značenje početnoga teksta), moralnoj (odnosi se na individualno iskustvo) i anagogijskoj (odnosi se na kolektiv).

Starome, da ga on interpretira (usp. Irvin 1987: 46). Budući da su oba Zavjeta sveta, u kontekstu biblijske egzezeze ne može se govoriti o višem i nižem smislu u alegoriji, nego se ta dva smisla križaju, supostoje (Zlatar 1995: 271); analogno tome, Marijina važnost u mirakulima ne poništava se ili smanjuje njezinim upućivanjem na Krista (niti ona postaje važnija od Krista), nego ona na slikoviti način potvrđuje Božju ljubav i milost, ali i motivira čitatelje na praštanje, služenje i čvrstu vjeru koja vodi do promjene.

Mirakuli kao cjelina alegorija su u srednjemu vijeku često tematizirane borbe zla i dobra, biblijski rečeno, roda Sotonina i roda ženina, alegorija u kojoj domišljati lucidni Bog djeluje kroz Marijin posrednički lik i uvijek iznalazi nove načine spase-nja (različitim staleža nakon padanja u različite grijeh) uz jedini uvjet prethodnoga osobnog pristanka odnosno vjere protagonista. Time se dolazi do ključa za alegorijsko iščitavanje mirakula. Srednjovjekovni teolozi ističu Marijinu majčinsku i posredničku ulogu te njezinu poniznost; primjerice, sveti Anselmo Canterburyjski (1033. – 1109.)¹⁹, sveti Bernard iz Clairvauxa (1090. – 1153.)²⁰, sveti Amadej iz Lausanne (1100. – 1159.)²¹, sveti Toma Akvinski (1225. – 1274.)²², sveti Ivan Duns Škot (1266. – 1308.)²³. Njihovi tekstovi dokaz su nove osjećajnosti srednjega vijeka u skladu s kojom se Marija prikazuje s poštovanjem, nježnošću i snažnim pohvalama. U komentaru Psalma 17, sveti Toma Akvinski vidi Djevicu Mariju kao posrednicu i naziva je putem do Isusa Krista (*via Christi est Virgo Beata*) jer je njezin Sin put do Boga (*via Dei est ipse Christus*). Kao što ona nasljeduje Krista, tako i kršćanin treba nju nasljedovati (usp. Roszak i Tanco Lerga 2023: 205). Za razliku od Tome Akvinskoga koji smatra da se Krist utjelovio *zbog* ljudskoga grijeha, Duns Škot tvrdi da bi se utjelovljenje dogodilo i da nije bilo istočnoga grijeha, jer je to dio vječnoga Božjega plana i dolazi iz njegove božanske ljubavi prema stvorenome (usp. D’Onofrio 2008: 448; Kunka 2023: 215). Duns Škot naglašava ne samo Marijinu nego i Kristovu posredničku ulogu između Stvoritelja i stvorenja koju Marija nasljeduje (Kunka 2023: 215). U propovijedi o Marijinoj smrti i uznesenju na nebo sveti Amadej (2010: 61)

¹⁹ O Marijinoj vjeri i suotkupiteljskoj ulozi vidjeti 18. poglavlje druge knjige *Cur Deus Homo* (1094. – 1098.).

²⁰ O Marijinoj poniznosti također vidjeti spis *De gradibus humilitate et superbiae* (oko 1118. – 1121.), o njezinoj majčinskoj ulozi i vrlinama *De Laudibus Virginis Matris* (oko 1118. – 1123.).

²¹ Također o Marijnim vrlinama i njezinu doprinosu u spasenju čovječanstva vidjeti *Homiliae octo felicitis memoriae Amedei Episcopi Lausannensis de laudibus Beatae Mariae* (pol. 12. st.).

²² O Mariji kao Bogorodici vidjeti djelo *Compendium Theologiae*, cap. 222 (oko 1265. – 1267.). O Marijinoj vjeri i poniznosti u kontekstu navještenja vidjeti *Summa Theologiae*, q. III (1265. – 1266.).

²³ O Marijinoj ulozi u Kristovu utjelovljenju i njezinu bezgrešnome začecu vidjeti *Ordinatio / Opus Oxoniense*, 1, III.

također govori o posredničkoj ulozi i naglašava Marijinu vjeru. Povlači paralelu između riječi svetoga Pavla „Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni” (1 Kor 15,22) i viđenja Marije kao nove Eve: po Evi je svijet osuđen, a po Marijinoj vjeri otkupljen. I suvremeni crkveni dokumenti potvrđuju taj nauk; tako Rupčić (1987: 224) ističe da je Drugi vatikanski sabor „(i)sticanjem Marijine vjere (...) donekle oživio zaboravljenu nauku Otaca da je Marija vjerom začela Krista” jer prema jednome od glavnih dokumenata Sabora konstituciji *Lumen Gentium*, Marijina je suotkupiteljska uloga u povijesti spasenja utemeljena na njezinoj vjeri. Ona je primila Riječ Božju srcem i tijelom²⁴ (dakle, osobnim pristankom svojeg bića koje je sinegdohijski predstavljeno kao srce). Ona vjerom (aktivnim pristankom, a ne samo tijelom odnosno utjelovljenjem koje se njoj događa, gdje ona nije glavni akter, nego kanal) postaje majka Isusova i posrednica.²⁵ Upravo se vjera, vjernost, uvjerenje da će molitva biti uslišana nagrađuje u brojnim mirakulima. Tako se preneseno značenje može izvesti na temelju metonimije i sinegdohe u mirakulu broj 20 u kojemu gladni kanonici moraju napustiti samostan, pa se utječu Mariji i dobivaju više nego su zamolili. Pritom žito i vino predstavljaju hranu i piće, ali i općenito materijalne dobrobiti, a onda daljnjim sinegdohijskim značenjem upućuju i na dobivanje, kako u mirakulu stoji, „svake druge potrebne stvari”.

Alegorijsko se značenje u navedenome mirakulu, ali i cijeloj zbirci izvodi na temelju posloženih ostalih stilskih izražajnih sredstava te takvo značenje upućuje na zamjenu stare duhovnosti novom. Nova duhovnost naglašava religioznu emotivnost, ‘ljudskiju’ percepciju Boga spasitelja, osobni odnos s Bogom. Alegorijska slikovitost ovoga najliriskijega srednjovjekovnog žanra način je na koji anonimni srednjovjekovni autori puku žele prenijeti kompleksnu (novu) ideju o Božjoj požrtvovnosti i manifestaciji njegove ljubavi.

3.3. IDEJE

U *Mirakulima* se u više priča ponavljaju ideje osobne transformacije, pokršćavanja, iskrene molitve i afirmacije Marije kao Bogorodice, majke, odvjetnice svih vjernih, snažnije od đavla, posrednice Božjega milosrđa i sl. U nekim se mirakulima može iščitati dvojako značenje. Tako se u mirakulu broj 1 s motivom prerusavanja iščitava kristolika Marijina žrtva (ona uzima ljudsko obličje i umjesto vitezove žene polazi

²⁴ *The Virgin Mary, who at the message of the angel received the Word of God in her heart and in her body* (LG, VIII, n. 53).

²⁵ *Thus Mary, a daughter of Adam, consenting to the divine Word, became the mother of Jesus, the one and only Mediator* (LG, VIII, n. 56).

obračunati se s đavlom) i, uvažavajući preneseno značenje, marijolika transformacija vjernice (zapravo je vjernica ta koja postaje nalik na Mariju, ona se mijenja kako bi se mogla obračunati sa zlom). Marijino prerušavanje u sakristanku u mirakulu broj 15 može se iščitati također kao Marijina žrtva (ona neodređeno dugo razdoblje obavlja posao sakristanke, dakle spušta se u ljudsko obličje), ali prisutna je i transformacija vjernice koja postaje nalik na Mariju; odluči vratiti se u samostan te se njezina vjera učvršćuje. Slično tome, u mirakulu broj 2 prerušavanje đavla u razbojnika može se iščitati i obratno; razbojnik je taj koji zlodjelima nalikuje sve više đavlu dok se ne otkloni od zla (egzorcizmom svetoga čovjeka). Ista je ideja mirakula broj 51 u kojemu se đavao prerušava u redovnika, a opat ga raskrinkava. Prodaja ili predaja duše đavlu opisana je također u mirakulu broj 8. U mirakulu broj 55 spominje se i prerušavanje đavla u čovjeka i Marije u grešnicu, pa se sve navedene ideje mogu iščitati i u ovome mirakulu.

Većina mirakula ističe snagu molitve: jednostavne, iskrene molitve i pučke pobožnosti, što je – stavljeno u kontekst slabe pismenosti – očekivano. Naglašena je i snaga ustrajne molitve (npr. brojevi 6, 11 i 49) te dano upozorenje da molitva ne može biti uslišana ako je praćena grešnim životom.

U svim mirakulima prisutno je preporučivanje protagonista (ili nekoga drugoga u njegovo ime) Mariji koja onda intervenira čak i u najtežim grijesima poput ubojstva (npr. mirakul broj 4). Smrtno muke utištava, spašava od sigurne smrti, Bog po njezinim zaslugama umrle oživljava kao u mirakulu broj 16 (ili ih samo prikazuje mrtvima, a onda oni oživljavaju kao u mirakulu broj 22) te ih Marija uvijek privodi u raj. Zanimljiv je mirakul broj 9 u kojemu se Marijino spašavanje od sigurne smrti slikara u padu može tumačiti kao nagrada onima koji proslavljaju Boga u umjetničkim djelima.

U mirakulima s motivom metaforičkoga izrastanja dijelova tijela nekoliko se ideja ističe kao osnovni smisao djela: 1. duhovno je važnije od tjelesnoga, otklanjanje sablazni bit će nagrađeno, 2. Bog ispravlja ljudsku nepravdu, 3. potreba za transformacijom, izrastanjem u novoga čovjeka božanskom intervencijom. Izrastanje cvijeća, s druge strane, služi kao znamen, vidljivi znak da je čudo već učinjeno ili da je Bog blagonaklon prema grešniku.

Jedini mirakul u kojemu protagonist nije spašen jest broj 14 koji naglašava važnost iskrene ispovijedi. Bog ne djeluje protiv čovjekove slobodne volje te stoga ne spašava opatičinu nećakinju, ali opatici daje priliku da se sama uvjeri u postojanje pakla kao upozorenje. Važnost ispovijedi naglašava se i u mirakulu broj 17 gdje se poručuje da je dovoljna i samo glava bez tijela za dobru ispovijed, odnosno (sinegdohijskim iščitavanjem) dovoljna je samo želja. Ista ideja prisutna je u mirakulu broj 18 gdje

žena odlazi na misu u raj, sugerirajući da je duhovno sjedinjenje s Bogom moguće na temelju osobne želje.

3.4. FUNKCIJE

Na temelju analize motiva, stilskih figura i ideja, može se zaključiti da je u vrijeme produkcije mirakula njihova funkcija bila dvojaka: poučiti i razviti osjećaj za lijepo. U sklopu prve funkcije cilj je bio afirmirati status Marije kao Bogorodice i status srednjovjekovnoga čovjeka kao djeteta Božjega. Prema latinskim vrelima, umjereni dualizam bosansko-humskih krstjana nije čeo Mariju kao Bogorodicu smatrajući je anđelom (Šanjek 1993: 227). Mirakuli spadaju u one tekstove koji ističu protubogumilsku tendenciju potvrđujući Mariju kao majku Božju i posrednicu između neba i zemlje. Još u 15. st. hrvatski glagoljski rukopisi, uključujući anonimni hrvatski redaktor *Dijalog pape Grgura*, upozoravaju glagoljaše da paze kako vjernici ne bi došli pod utjecaj pateranskoga krivovjerja (Šanjek 1993: 394). Nadalje, funkcija je i pozvati na obraćenje i pokrštavanje u doba političke nestabilnosti, pandemije kuge i poznatoga srednjovjekovnog ozračja *memento mori*. Uz tu praktičnu funkciju, treba naglasiti da mirakuli poučavaju na slikovit i dirljiv način, čemu su dokaz analizirana stilska izražajna sredstva i nova osjećajnost u sklopu njihove druge, estetske funkcije. S vremenom će njihov propovjedničko-poučni karakter jačati, a estetski slabiti. Analogno tome, jačat će konativna, a slabiti poetska funkcija u Jakobsonovu smislu. Imajući na umu da propovijedanje ima važno mjesto u srednjovjekovnoj kršćanskoj kulturi, a od 13. stoljeća pripovijeda se sve više na narodnome jeziku (Šanjek 1993: 328–329), treba primijetiti da propovjednički karakter mirakula sve više dolazi do izražaja na prijelazu 15./16. st., kada se ova književna vrsta iscrpljuje i reducira u „građivo zbornika pučke propovjedničke literature” (Hercigonja 1975: 317). U dvama glagoljskim rukopisima *Disipula* iz sredine 16. st. tako se nalaze zbirke od petnaestak Marijinih čuda, i to ne onih tematski najljepših, uklopljenih kao primjeri odnosno *exempla* u propovijedima za cijelu godinu (Hercigonja 1975: 317; Fališevac 1980: 61).

U vremenu recepcije, odnosno u 21. stoljeću, funkcija mirakula također je dvojaka. Kao prvo, upoznati se sa svjetonazorom srednjovjekovnoga čovjeka i pojavom nove osjećajnosti. I drugo, revalorizirati spoj estetske i etičke komponente ove književne vrste koja i u digitalno doba ostavlja emotivan trag te daje poruku o mogućnosti osobne promjene za svakoga uz jedini uvjet slobodnoga pristanka. Navedeno upućuje na snažnu reprezentacijsku i performativnu ulogu srednjovjekovne književne vrste mirakula.

4. ZAKLJUČAK

Na temelju predstavljenih poetičkih osobina mirakula i analize nekih strukturalnih elemenata može se zaključiti da je ova srednjovjekovna književna vrsta primjer angažirane književnosti koja uz praktičnu, vjersku pouku otkriva i estetsku stranu. Nju je moguće iščitati u dirljivim poukama te uporabi majstorskih tropa: metafore, metonimije i sinegdohe. Gledajući mirakule iz analizirane senjske zbirke kao cjelinu, pokazuje se da je Marijin lik moguće alegorijski zamijeniti pojmom čvrste vjere i nove osjećajnosti, odnosno spojem (vjerničke) kontemplacije i (viteške) akcije. Tako Marija predstavlja ideal kojemu treba težiti čitatelj pokušavajući ostvariti osobni napredak i transformaciju. Ona ujedno predstavlja i roditeljsku, otkupiteljsku osobinu Boga koji spašava svakoga uz jedini uvjet slobodnoga pristanka. Gradeći fabulu oko ponavljajućih tema i motiva, mirakuli provlače nekoliko ideja koje se mogu svesti na afirmaciju Bogorodičina lika i afirmaciju čitatelja kao djeteta Božjega, a što skupa upućuje na novo poimanje Boga kao aktivnoga Otkupitelja. Funkcija je mirakula dvojaka i u vrijeme produkcije i u vrijeme recepcije; etička komponenta u kasnome srednjovjekovlju jača, dok estetska slabi, a za čitatelja 21. stoljeća zanimljivo je prepoznati njihov spoj u postupku alegorizacije u analiziranoj našoj najvećoj glagoljskoj zbirci mirakula. Snaga alegorije i kao figure i kao književne vrste očituje se u tome što se mirakuli mogu iščitavati u suigri doslovnoga i prenesenoga značenja. Neobični, ponekad i bizarni motivi svojom slikovitošću grade zanimljive i maštovite fabule, a kršćanski intonirana poruka iz doba produkcije uopćavanjem se može u doba recepcije proširiti na poruku o mogućnosti osobne promjene zahvaljujući snazi bezgranične ljubavi.

LITERATURA

- AMADEJ iz Lausanne. 2010. *Eight Homilies on the Praises of Blessed Mary*. Piscataway: Gorgias Press.
- BAGIĆ, Krešimir. 2015. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- BARRY, Peter. 2002. *Beginning Theory. An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester: University Press.
- BIBLIJA. *Jeruzalemska Biblija*. 2011. Ur. Adalbert Rebić, Jerko Fućak i Bonaventura Duda. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- BRATULIĆ, Josip. 2018. *Svetost i čovječnost. Rasprave o hrvatskoj hagiografiji*. Split: Književni krug.
- BITI, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturalne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- COMPAGNON, Antoine. 2007. *Demon teorije*. Zagreb: AGM.
- ČRNIĆ NOVOSEL, Mirjana i Ivana ETEROVIĆ (prir.). 2023. *Mirakuli Slavne Deve Marije (Senj, 1508.): latinička transliteracija sa studijom i popratnim tekstovima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- CULLER, Jonathan. 2001. *Književna teorija, vrlo kratak uvod*. Zagreb: AGM.
- ČOVO, Stjepan. 1976. „Marijine svetkovine (I)”. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 16, 2: 141–150. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/387229> (13. 3. 2025.)
- D'ONOFRIO, Giulio. 2008. *History of Theology: The Middle Ages*, Vol. II. Preveo Matthew J. O'Connell. Collegeville: Liturgical Press.
- DÜRRIGL, Marija-Ana. 2013. *Hrvatska srednjovjekovna proza II., Apokrifi, vizije, pretnja, Marijini mirakuli*. Ur. Stjepan Damjanović. Priredila i transkribirala Marija-Ana Dürrigl. Zagreb: Matica Hrvatska.
- FALIŠEVAC, Dunja. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- FRYE, Northrop. 2000. *Anatomija kritike*. Zagreb: Golden marketing.
- HERCIGONJA, Eduard. 1975. *Povijest hrvatske književnosti II. Srednjovjekovna književnost*. Zagreb: Liber – Mladost.
- IRVINE, Martin. 1987. „Interpretation and the Semiotics of Allegory in Clement of Alexandria, Origen, and Augustine”. *Semiotica* 63 (1–2): 33–72.
- JAKOBSON, Roman. 1988. „Dva aspekta jezika i dva tipa afatičnih smetnji”. *Temelji jezika*. Roman Jakobson i Morris Halle. Ur. Ante Stamać. Preveli Ivan Martinčić i Ante Stamać. Zagreb: Globus: 52–76.
- JAKOBSON, Roman. 1987. *Language in Literature*. Ur. Krystyna Pomorska i Stephen Rudy. Cambridge, Massachusetts London: The Belknap Press of Harvard Univer-

- sity Press: 62–94. URL: <https://commons.princeton.edu/shakespeares-language/wp-content/uploads/sites/41/2017/09/Jakobson-Linguistics-and-Poetics.pdf> (15. 3. 2025.)
- JAMESON, Fredric. 2021. *Alegorija i ideologija*. Zagreb: Mizantrop.
- JOVIĆ, Mato. 1971. „Blažena Djevica Marija u Crkvi”. *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti* 26 (5): 442–448.
- KOMBOL, Mihovil. 1945. *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- KUNKA, Sławomir Jerzy. 2023. „The Eternal Plan of the Father and the Immaculate Conception of the Mother: The Foundations of an Objective Mariology in the Theology of Blessed John Duns Scotus”. *The Virgin Mary in the Middle Ages and the Renaissance: Devotion and Iconography*. Ur. José Maria Salvador-González. Madrid: MDPI: 211–219. URL: https://www.academia.edu/117108070/The_Virgin_Mary_in_the_Middle_Ages_and_the_Renaissance_Devotion_and_Iconography (15. 9. 2025.)
- LEŠIĆ, Zdenko. 2008. *Teorija književnosti*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.
- LUMEN GENTIUM (1964). Dogmatic constitution on the church *Lumen Gentium* solemnly promulgated by his holiness pope Paul VI on November 21, 1964. URL: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat_ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html (13. 3. 2025.)
- MINNIS, Alastair J. „*Quadruplex Sensus, Multiplex Modus*: Scriptural Sense and Mode in Medieval Scholastic Exegesis”. *Interpretation and Allegory. Antiquity to the Modern Period*. Ur. Jon Whitman. Boston – Leiden: Brill Academic Publishers, Inc: 231–256.
- NEMEC, Rastislav. 2021. „Three Types of Medieval Allegory as a Basis of Later Christian Spirituality”. *Spirituality Studies* 7 (2): 48–59. URL: <https://www.spirituality-studies.org/dp-volume7-issue2-fall2021/files/assets/common/downloads/files/7-2-rastislav-nemec.pdf> (9. 10. 2025.)
- PELEŠ, Gajo. 1999. *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTrezor.
- PETROVIĆ, Ivanka. 1984. „Hagiografsko-legendarna književnost hrvatskog srednjovjekovlja i senjski ‘Marijini mirakuli’ – izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike”. *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu* 34: 181–201. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/22295> (13. 3. 2025.)
- PETROVIĆ, Ivanka. 1975. „Literatura u kojoj je svatko primao i davao (uz zbirku Mirakuli Slavne Deve Marie, Senj 1507/1508)”. *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 6 (1): 23–28. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/201244> (13. 3. 2025.)

- PETROVIĆ, Ivanka. 1977. *Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori*. Zagreb: Staroslavenski institut.
- PŠIHISTAL, Ružica. 2014. „Uvod u alegoriju: *Aliud verbis, aliud sensu*”. *Anafora* 1 (1): 95–117. URL: <https://hrcak.srce.hr/117765> (14. 10. 2025.)
- QUILLIGAN, Maureen. 1979. *The Language of Allegory. Defining the Genre*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- ROSZAK, Piotr i Jesus TANCO LERGA. 2023. „Marian Devotion on the Camino de Santiago during the Middle Ages”. *The Virgin Mary in the Middle Ages and the Renaissance: Devotion and Iconography*. Ur. José María Salvador-González. Madrid: MDPI: 201–209. URL: https://www.academia.edu/117108070/The_Virgin_Mary_in_the_Middle_Ages_and_the_Renaissance_Devotion_and_Iconography (15. 9. 2025.)
- RUPČIĆ, Ljudevit. 1987. „Blažena Marija Djevica u otajstvu Krista (LG VIII)”. *Crkva u svijetu* 22 (3): 223–233. URL: <https://hrcak.srce.hr/86033> (13. 3. 2025.)
- SOLAR, Milivoj. 1981. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- SOLAR, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- STAMAĆ, Ante. 1995. „Naziv alegorija (enciklopedijske natuknice o pridruženim pojmovima)”. *Tropi i figure*. Ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti: 253–260.
- ŠANJEK, Franjo. 1993. *Crkva i kršćanstvo u Hrvata. Srednji vijek*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- ŠKREB, Zdenko. 1983. „Mikrostrukture stila i književne forme”. *Uvod u književnost*. Ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać. Zagreb: Nakladni zavod Globus: 303–364.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1969. „Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka”. *Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka*. Ur. Rafo Bogišić. Zagreb: Zora – Matica hrvatska: 3–62.
- TATARIN, Milovan. 2003. *Bludnica i svetica: starohrvatska legenda o Mariji Egipćanki*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- ZLATAR, Andrea. 1995. „Alegorija: figura, tumačenje, vrsta”. *Tropi i figure*. Ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti: 261–279.

ALLEGORISATION IN MARY'S MIRACLES AS A SIGN OF "THE NEW SENSITIVITY" OF THE MIDDLE AGES

IVANA DIZDAR

ABSTRACT

The paper analyses the stories about Mary's miracles published in the collection *Mirakuli slavne deve Marije* (Senj, 1508). The analysis focuses mainly on themes, motives, and ideas. By recognising the allegorical meanings of individual stories and the collection as a whole, miracles are reinterpreted as a special medieval literary genre, thus attempting to affirm their value not only within the framework of folk theology and literature inspired by folk sermons, but also concerning their aesthetic characteristics and new spirituality, as well as "new sensitivity" of the Middle Ages (term used in Dürriegl 2013) potentially interesting to readers of the twenty-first century. The theoretical background of the paper comes primarily from literary studies, explaining the poetic features of miracles and insights that reveal the multi-layered nature of allegory. Since allegory encompasses and arises from other disciplines such as theology and biblical exegesis, and since it concerns Mary's miracles, the paper partly relies on medieval and contemporary church documents on the role of the Blessed Virgin Mary in the history of salvation. The paper aims to analyse the power of allegory as a figure and literary genre in the context of the new medieval perception of God, showing that allegorisation, as the process of assigning allegorical meaning, combines ethical and aesthetic components. Consequently, these short texts – hitherto perceived as examples of naive, entertaining, and somewhat bizarre, religious literature – also show the potential for discovering and experiencing a beautiful, harmonious, picturesque, and imaginative literary and artistic world.

KEYWORDS:

allegorisation, folk literature, functions of miracles, medieval poetics, new sensitivity